

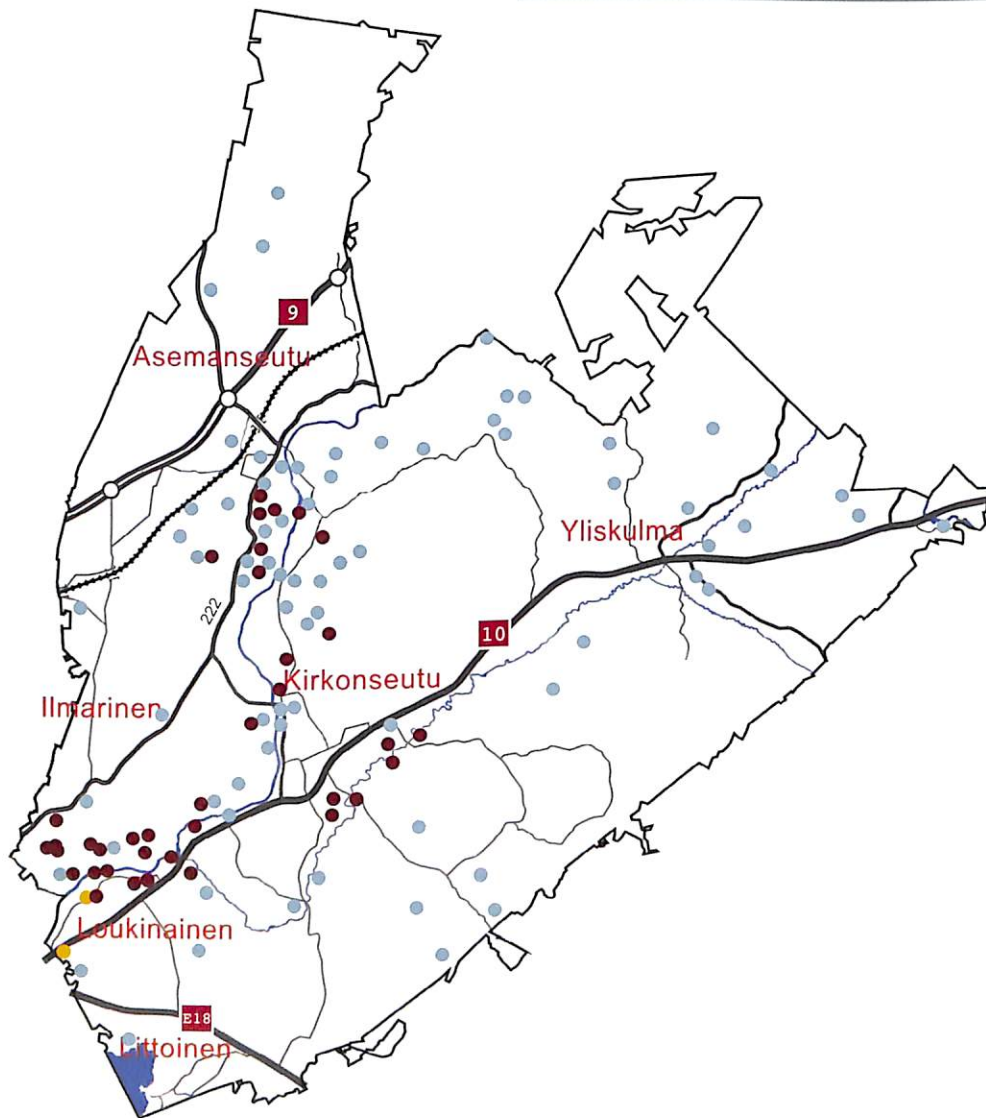
ESIHISTORIAN JÄLJILLÄ

Liedossa

 Liedon esihistorialliset kohteet vuoden 2008 kartalla

Kivikausi
 Pronssikausi
 Rautakausi

ESIHISTORIAN JÄLJILLÄ Liedossa

Mitä esihistoria on?	4
Arkeologinen tutkimus	6
Nautela, Kukkarkoski	8
Mäkkylä, Veijula	10
Viikka, Jyrkänkallio	12
Vanhalinna, Kotokallio	14
Loukinainen, Haimionmäki	16
Vintala, Merola	18
Vanhalinna, Vanhalinna	20
Sauvola, Ristinpelto	22
Kuppeja kivessä	24
Arkeologisten löytöjen ajoitus	26
Näin löydät perille	28
Knaapi, Tootula	30

MITÄ ESIHISTORIA ON?

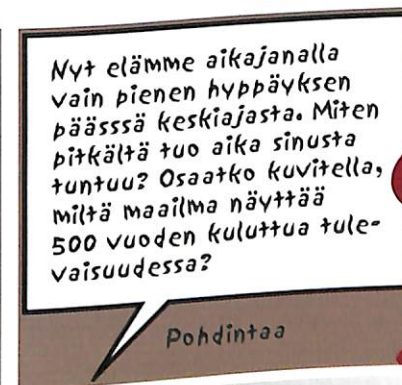
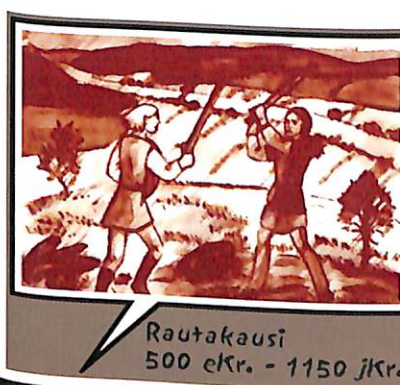
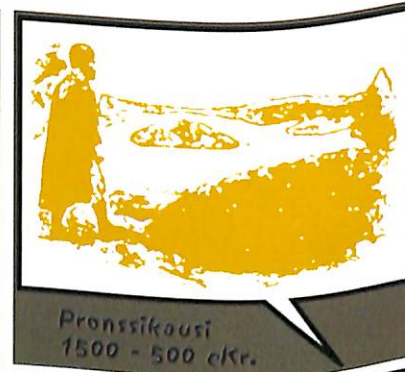
Aikaa ennen historiaa kutsutaan esihistoriaksi. Tältä ajalta ei ole kirjoitettua aineistoa, joten tutkimme sitä arkeologisin menetelmin. Varhainen ihminen keksi vähitellen ottaa käyttöönsä uusia materiaaleja ja valmistaa niistä yhä paremmin toimivia käyttöesineitä. Ensin käytettiin vain suoraan luonnosta saatavia materiaaleja kuten kiviä, puuta ja luuta. Myöhemmin maapallon lukuisista erilaisista kivilajeista opittiin tuntemaan poikkeavia ominaisuuksia. Niistä keksittiin sittemmin erottaa metalleja - ensin kuparia ja tinaa, joita yhdistämällä syntyi pronssia, ja sitten rautaa. Nykyihminen on nimennyt nämä vaiheet esineiden valmistukseen käytettyjen materiaalien mukaan.

Kivikausi

Kivikausi on ajanjakso, joka alkaa ensimmäisen ihmislajin synnystä yli kaksi miljoonaa vuotta sitten. Varhaisinta vaihetta kutsutaan paleoliittiseksi kivikaudeksi. Noin 15 000 - 6000 vuotta sitten, mesoliittisella kivikaudella, ihminen metsästi jo hyvin kehittyneillä aseillaan suurriistaa. Tämän jälkeen ihminen oppi viljelemään maata ja valmistamaan saviastioita. Tästä kivikauden viimeisestä vaiheesta käytetään nimitystä neoliittinen kivikausi. Suomen alueella asuttiin jo paleoliittisella kivikaudella, viimeisin jääkausi kuitenkin tuhosi lähes kaikki jäljet näistä varhaisista ihmisistä. Suurin osa ihmistoiminnan merkeistä meillä onkin viimeisen 10 000 vuoden ajalta.

Kivikauden Suomessa ihmiset asuivat yleensä lähellä meren tai järven rantaa. Vainajat haudattiin asuinpaikan lähelle hautakuoppiin, joihin siroteltiin punamultaa. Tärkeimmät elinkeinot olivat kalastus, metsästys ja keräily. Työkaluja valmistettiin ainakin kivistä, luusta ja puusta, astioita savesta. Kivikauden lopulla Suomen etelärannikolla alettiin jo hoitaa karjaa ja harjoittaa alkeellista maanviljelystä.

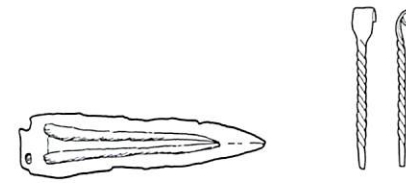

9000 eKr. 8000 eKr. 7000 eKr. 6000 eKr. 5000 eKr. 4000 eKr. 3000 eKr. 2000 eKr. 1000 eKr.

1000 jKr. 2000 jKr.

Keskiaika Nykyaika

Pronssikausi

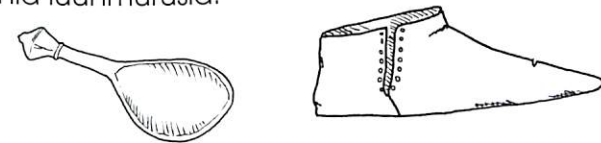
Suomesta on löydetty hyvin vähän pronssiesineitä. Pronssi oli kallisarvoista tuontitavaraa, johon vain harvoilla oli varaa. Monilla paikoilla elämä jatkui edelleen kivisiä työkaluja käyttäen. Ravintoa saatiin metsästyksen ja kalastuksen lisäksi myös yhä enemmän maanviljelyksestä ja karjanhoidosta. Vainajia alettiin yksinkertaisten maakuoppien sijaan haudata korkeiden kallioiden päälle suurten kivikasojen eli röykkiöiden alle.

Rautakausi

Rautakaudella yhä tärkeämmiksi elinkeinoiksi nousivat maanviljelys ja karjanhoito. Liedossa asuttiin Aurajoen varrella paikoissa, joissa viljellään vielä tänäkin päivänä. Uutta asuinrakennusta tehtäessä jäljet vanhasta tuhoutuivat, joten rautakauden rakennuksista on säilynyt vain vähän merkkejä. Rautakauden hautausmaat eli kalmistot ovat arkeologille merkittävä tietolähde, koska ne ovat säilyneet huomattavasti asuinpaikkoja paremmin. Rautakauden kalmistoihin on vainajien mukana haudattu paljon esineitä. Vainajat on yleensä poltettu, joten heistä on jäljellä vain pieniä luunmurusia.

Keskiaika

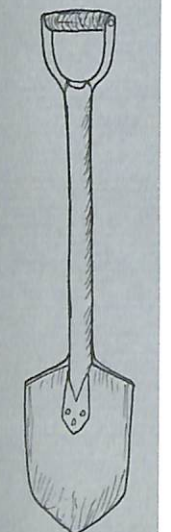
Esihistoriallisen ajan jälkeen alkanut keskiaika on vaihe, jolloin kirjoitustaito tunnettiin jo, mutta se oli harvojen ulottuvilla. Kirjoitettua aineistoa tuolta ajalta on säilynyt hyvin vähän. Tämän vuoksi myös keskiaikaa tutkitaan arkeologisilla kaivauksilla.

Taittomitta

Oksasakset

Lapio

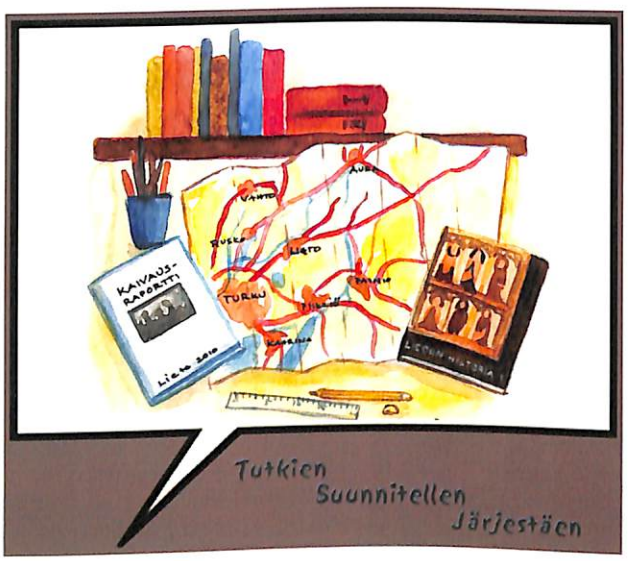
Ämpäri

Kuva: Museovirasto/ Markku Torvinen 1976

ARKEOLOGINEN TUTKIMUS

Edellä mainitut asuinpaikka, kalmisto, hautakuoppa ja röykkiö ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä, muinaisten ihmisten jättämiä rakenteita ja jälkiä, joita ei voi rikkomatta siirtää paikaltaan. Tällaisia muinaisjäännöksiä tutkitaan kaivauksin yleensä vain jos ne ovat vaarassa tuhoutua jonkin rakennus- tai maansiirtohankkeen vuoksi. Kohde tuhoutuu tutkittaessakin, mutta talteen saadaan paljon tietoa.

Tutkien Suunnitellen Järjestäen

Ennen kaivauksia arkeologi tutustuu tutkittavaan kohteeseen paitsi maastossa myös karttojen, kirjallisuuden ja aikaisemman tutkimuksen avulla. Arkeologi tekee myös kaivaukseen liittyviä käytännön järjestelyjä pitäen huolta siitä, että paikalla on riittävästi työntekijöitä ja että varusteet ovat kunnossa.

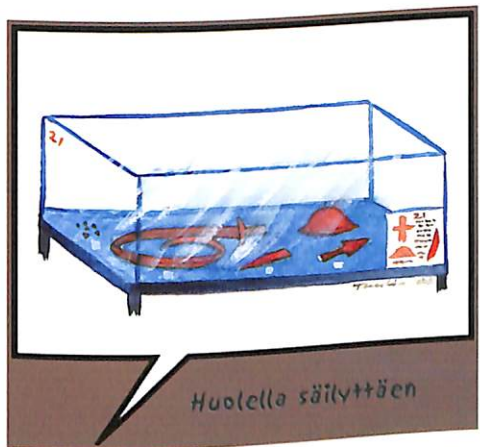
Varovasti kaivaen

Ihmisen toiminnasta jää maahan aina merkkejä: roskia, likaläikkiä, nuotion ja asumusten pohjia tai hukattuja ja haudattuja esineitä. Kaivauksella arkeologi tutkii näitä jälkiä.

Tarkasti konservoiden

Kaivausten jälkeen löydöt käsitellään siten, että ne säilyisivät mahdollisimman pitkään. Esineistö dokumentoidaan huolellisesti tutkimalla sen materiaalit, rakenne ja valmistusmenetelmät sekä vauriot ja puutteet. Esineet puhdistetaan ja niiden hajoaminen pyritään estämään erilaisin, löydön materiaaleista riippuvien konservointimenetelmin.

Huolella säilyttäen

Kaivauksen johtaja kirjoittaa kaivauksesta raportin, jossa esitellään kaivauksen kulku ja lopputulokset. Löydöt talletetaan niille suunniteltuihin säilytystiloihin myöhempää tutkimusta varten. Museoiden arkeologisissa näyttelyissä osa esineistä on kaikkien nähtävillä.

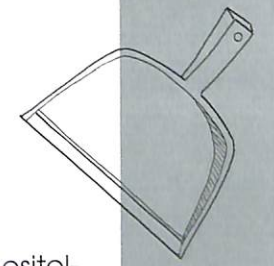
Kaivauslasta

Käsineet

Harja

Rikkalapio

Nautela KUKKARKOSKI

Asuinpaikka rannalla

Kivikaudella asuinpaikat sijaitsivat useimmiten rannoilla. Hiekkaa, hyvät kulkuyhteydet vesireittiä pitkin sekä mahdollisuudet kalastaa säännöllisesti olivat tärkeitä kivikauden ihmisille. Rannoilta myös pyydettiin hylkeitä ja lintuja sekä kerättiin linnunmunia. Asuinpaikkaa saatettiin muuttaa usein, koska olosuhteet vaihtelivat vuodenaikojen mukana. Vain harva kivikautinen asuinpaikka sijaitsee rannalla nykyään. Maa on kohonnut noista ajoista kymmeniä metrejä - ja kohoaa yhä. Kukkarkoski on tässä mielessä harvinaisuus, koska se on säilyttänyt vedenläheisyytensä. Kivikaudella paikka sijaitsi saarella, myöhemmin merenlahden rannalla ja nykyään Aurajoen varrella. Ei olekaan ihme, että samalla paikalla asuttiin pitkään ja että sinne palattiin asumaan yhä uudelleen.

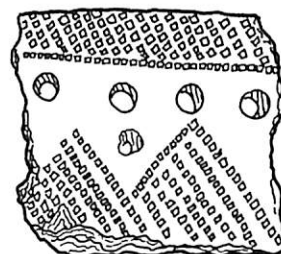
Kalmisto

Hieman asuinpaikkaa korkeammalta on löytynyt kivikauden hautausmaa eli kalmisto. Löytö on Suomen olosuhteissa erittäin merkittävä. Kivikautisista vainajista on maassa nähtävissä vain punertava läiskä, joka johtuu hautaan ripotellusta punamullasta. Haudoissa ovat säilyneet myös vainajan mukana haudatut esineet, hauta-antimet. Kivisten nuolen- ja keihäänkärkien lisäksi haudoista on löytynyt yli sata meripihkaesineitä: nappeja ja erikokoisia riipuksia. Meripihka oli arvokasta tuontitavaraa ja sitä saatiin vaihtokaupalla ainakin nykyisen Latvian ja Liettuan rannikolta.

Kampakeramiikkaa

Kukkarkoskelta on löydetty paljon kampakeramiikkaa, kivikautisten astioiden palasia. Nimensä nämä astiat ovat saaneet pinnalle painettujen kampa-maisella esineellä tehtyjen leimakuvioiden mukaan. Kampakeraamiset astiat ovat pyöreä- tai suippopohjaisia. Ruuan säilyttämiseen käytetyt astiat pysyivät muotonsa vuoksi hyvin pystyssä hiekalla ja niissä voitiin keittää nuotiolla. Muita Kukkarkosken löytöjä ovat kivistä valmistetut esineet: nuolenkärjet, kirveet ja taltat sekä suuri määrä pienten kiviesineiden valmistuksessa syntyntä kivilippua, kvartsi-iskoksia.

Piirroskuvat: keramiikan pala 6 cm, piikivistä valmistetut keihäänkärjet 7 cm ja 8 cm, meripihkariipus 5,8 cm, ihmiskasvoinen meripihkariipus 3 cm.

Keramiikan pala

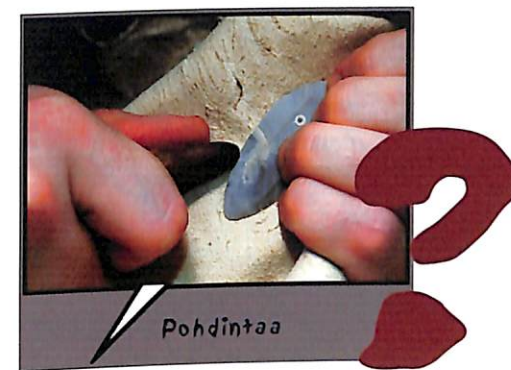
Keihäänkärkiä

Meripihkariipus

Ihmiskasvoinen meripihkariipus "Liedon äijä"

Kivikaudella kaikki työkalut ja saviastiat valmistettiin käsin. Saviastian valmistusta oletkin ehkä jo itse kokeillut, mutta miten kivistä saa valmistettua esineitä?

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Mäkkylä VEIJULA

2000

jKr.

Ruuan hankintaa

Kivikaudella merkittävä osa ihmisten ajasta kului ruuan hankintaan. Ansoilla, keihäillä sekä jousella ja nuolella metsästettiin eläimiä oravasta hirveen. Harppuunoilla ja nuijilla pyydettiin hylkeitä ja suurempia kaloja. Luonnosta kerättiin, syötiin ja säilöttiin marjoja, sieniä ja kasveja - eli kaikkea, mitä voitiin ravinnoksi käyttää.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

Leirielämää

Paikallinen harrastaja-arkeologi Lauri Nautela löysi Veijulan asuinpaikan, kuten niin monta muutakin lietolaista esihistoriallista kohdetta. Hän poimi talteen läheisiltä pelloilta kivi-esineitä, saviastian paloja sekä suuren määrän kvartsi-iskoksia. Myöhemmin aluetta on tutkittu arkeologisin kaivauksin.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Veijulan asuinpaikka on yksi useasta saman kylän alueella sijaitsevasta kivi- ja rautakautisesta kohteesta. Kun Kukkaroski on kivikauden loistokohde, edustaa Veijula tavallista kivikautista asuinpaikkaa, josta löytöjä on melko niukasti. Tämä on todennäköisesti merkki siitä, että suuri osa asuinpaikoista on ollut tilapäisiä leirejä, joissa on asuttu esimerkiksi vain tietynä vuodenaikana.

Kalastusvälineitä

Kivikaudella kalastettiin samoilla välineillä kuin nykyäänkin: ongilla, verkoilla, katiskoilla, merroilla ja atraimilla. Välineet valmistettiin luonnon materiaaleista. Mäkkylän kylän Veijulasta löytynyt kivinen siiman paino kertoo siitä, että paikalla on ongittu tuhansia vuosia sitten. Kivikaudella ongenkoukkuja valmistettiin kelluvista materiaaleista, kuten puusta ja luusta. Kivisen painon avulla koukku syötteineen pysyi veden alla.

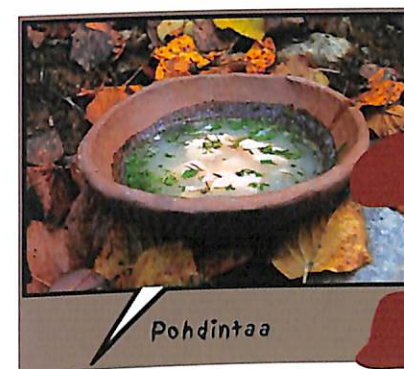
Piirroskuvat: kivinen siiman paino ja kvartsi-iskokset luonnollisessa koossa.

Siiman paino

Kvartsi-iskoksia

Pohdintaa

Kivikauden ihmisten ruokavaliosta suuri osa oli kalaa. Miten kalaa säilöttiin ja valmistettiin ruuaksi, kun käytössä ei ollut jääkaappeja eikä sähköhelloja?

Viikka JYRKÄNKALLIO

Nuorakeraaminen kulttuuri = Vasarakirveskulttuuri

Kivikauden loppupuolella Suomen eteläisimmän osan asukkaat saivat vaikutteita lännestä ja Itämeren eteläosista. Tätä vaihetta kutsutaan vasarakirveskulttuuriksi tai nuorakeraamiseksi kulttuuriksi. Molemmat nimet on annettu tuona aikana muodissa olleiden esineiden mukaan. Vasarakirveet olivat tärkeitä esineitä, ja niitä onkin Suomesta löydetty useita satoja. Puunhakkaamiseen niitä ei kuitenkaan ole käytetty. Harvaa näistä kirveistä on itse asiassa käytetty lainkaan, joten ne ovat ehkä olleet omistajalleen muulla tavalla arvokkaita. Nuorakeraamiset astiat ovat tasapohjaisia, ja ne on usein koristeltu astian yläosaa kiertävin nuorapainantein sekä piste- tai viivakoristein. Astioita on käytetty säilyttämisen lisäksi ruokailuastioina.

Löydetyt palat ja niiden pohjalta tehty rekonstruktio

Kuva: Museovirasto/ E.Laakso 1936

Kuva: Museovirasto

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

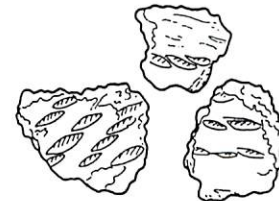
eKr.

Liedossa tämän ajan löydöt ovat paikoilta, joissa oli asuttu jo aikaisemminkin kivikaudella. Maa oli kohonnut ajan kuluessa ja ranta siirtynyt etäämmälle: vasarakirveskulttuurin aikaan asuinpaikkojen sijainti rannan välittömässä läheisyydessä ei ollut enää niin tärkeää. Näillä kivikauden ihmisillä oli jo kotieläimiä, joita he laidunsivat rannan läheisyydessä. Viikan Jyrkänkalliosta on löytynyt yhden vasarakirveskulttuurin aikaisen hautauksen jäännökset, keramiikan paloja sekä työkirves ja taltta. Kaivauksessa löydettiin merkkejä samanaikaisesta asuinpaikasta.

Piirroskuvat: kivikirves 8 cm, keramiikan palat luonnollisessa koossa.

Nelisivuinen oikokirves

Nuorapainanteisen keramiikan palasia

Pohdintaa

Vaikka kivikauden asuinpaikat sijaitsivat rannoilla, oli suurin osa maa-alasta metsää. Kivikaudella ilmasto oli lämpimämpi kuin nykyään ja valtapuumme kuusi levisi Suomen alueelle vasta aivan kivikauden lopulla.

Mitä ravintoa metsä on kivikauden ihmiselle tarjonnut?

Vanhalinna KOTOKALLIO

Uskomusmaailma koki mullistuksen

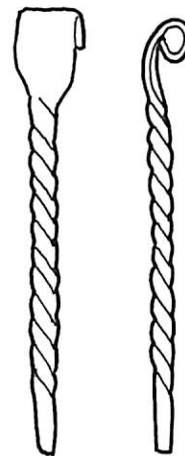
Pronssikaudella moni asia ihmisten jokapäiväisessä elämässä oli muuttumassa. Vaikutteita tänne virtasi sekä idästä että lännestä. Kivikauden lopulla oli tutustuttu ensimmäisiin viljakasveihin ja alettu harjoittaa maanviljelystä. Aikaisemmin tunnetun karjanhoidon lisäksi tämä edisti asumisen pysyvyyttä ja helpotti vähitellen ravinnon hankintaa. Uskomusmaailma koki mullistuksen: korkealla paikalla sijaitsevat näkyvät hautamonumentit syrjäyttivät maan alle piilotetut kalmistot.

Pronssikautinen röykkiöhauta

Korkean kallion päällä, aivan Liedon ja Kaarinan rajalla, sijaitsee Kotokallion pronssikautinen röykkiö. Samanaikaisesta asutuksesta on merkkejä Vanhalinnan linnavuorelta. Röykkiöllä tarkoitetaan kivistä koottua kasaa, jonka läpimitta voi vaihdella muutamasta metristä kymmeneen metriin. Kotokallion röykkiön läpimitta on noin 15 metriä.

Tikarin terä

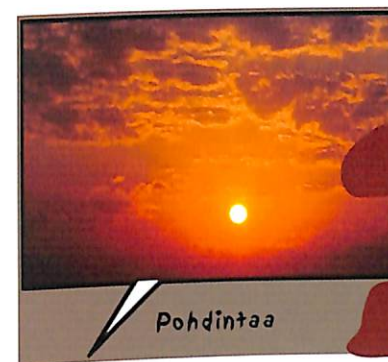
Koruneula

Nuolenkärki

Liedon Kotokalliolta on kiven alta löytynyt poltettujen ihmistenluiden lisäksi pronssinen tikari, pronssinen koruneula sekä luisen nuolenkärjen palasia. Ihmisluista tehdyn analyysin mukaan röykkiöstä löydettiin kolmesta viiteen hautausta, joista ainakin esineitä sisältävät olivat naisten. Hautapaikan lisäksi pronssikauden röykkiöt ovat varmasti olleet myös tärkeitä maamerkkejä, jotka ovat näkyneet kauas merelle.

Piirroskuvat: pronssitikarin terä 17,7 cm, pronssinen koruneula 5,8 cm ja neljä luisen nuolenkärjen palaa, joiden pituus yhteensä 5,5 cm. Nuolenkärkeen katkoviivalla piirretyt osat selvittävät esineen alkuperäistä muotoa.

Pohdintaa

Kotokalliolla sulje silmäsi ja kuvittele liikenteen kohina meren pauhuksi. Mitä muuta pronssikauden elämälle ja uskomuksille tärkeitä asioita voit havaita?

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Loukinainen HAIMIONMÄKI

2000

jKr.

1000

jKr.

0

Pronssikauden jälkeen rauta tuli pronssin tilalle työkalujen ja aseiden materiaaliksi. Kauniista ja kiiltävästä, mutta käyttöominaisuuksiltaan heikosta pronssista valmistettiin tämän jälkeen lähinnä koruja. Rautaa tuotiin ensin Suomen alueelle esineinä ja raaka-aineena, mutta pian sitä opittiin valmistamaan myös kotoisesta suo- ja järvimalmista. Maanviljelys helpottui ja kehittyi rautaisen työkalujen ansiosta. Myös aseita pystyttiin valmistamaan entistä monipuolisemmiksi ja kestävämmiksi.

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Vainajia haudattiin monin eri tavoin: usein kuollut poltettiin ja luut kätkeettiin röykkiön tai kivilatomuksen alle. Toisinaan vainajia haudattiin myös polttamatta. Yhteistä näille hautastavoille ovat hauta-antimet eli korut, aseet ja työkalut, joita vainajan on ajateltu tarvitsevan tuonpuoleisessa elämässä.

Rautakauden kalmisto

Polttokenttäkalmisto oli rautakauden loppupuolen tavallinen hautaustapa Aurajoen laaksossa. Polttoroviolta kerätyt luunsirut ja esineet ripoteltiin tai aseteltiin maantasaisen kiveyksen sekaan ja mahdollisesti peitettiin uusilla kivillä. Haimionmäen kalmisto tuli esille Hämeentien rakennustöissä 1950-luvulla. Paikalta on löytynyt paljon esineitä, joista suurin osa on koruja. Korujen katsotaan kuuluneen erityisesti naisten juhla-asuihin.

0 100 200 v

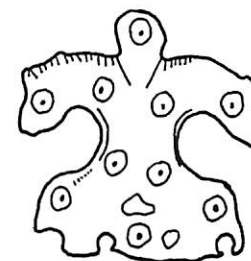
Naisten koruja

Solkien avulla on mahdollista päätellä miten vanhoja Haimionmäen hautaukset ovat: vaatekappaleita kiinnitettiin toisiinsa erilaisin soljin, joissa muoti vaihteli ajan mukana. Kaivauksissa maasta löytyi myös jälkiä kuopista, jotka voivat olla merkkejä rautakauden lopulla yleistyneestä polttamatta hautaamisesta. Ristiretkiajan löytöjä ovat muun muassa miekan osat sekä ristiaiheinen riipus.

Piirroskuvat: esineet pronssia, tasavarsisolki 4,7 cm ja ketjunktantaja 4,9 cm ajoittuvat viikinkiajalle, ristinmuotoinen riipus 2,9 cm x 3,5 cm ristiretkiajalle.

Tasavarsisolki

Ketjunktantaja

Ristiriipus

Pohdintaa

Haimionmäen kalmistolla voit nähdä kyltin, jossa kerrotaan, että se on muinaisjäännös ja "lain suojaama". Mitä luulet tämän tarkoittavan?

Vintala MEROLA

2000
jKr.

1000
jKr.

0

1000
eKr.

2000
eKr.

3000
eKr.

4000
eKr.

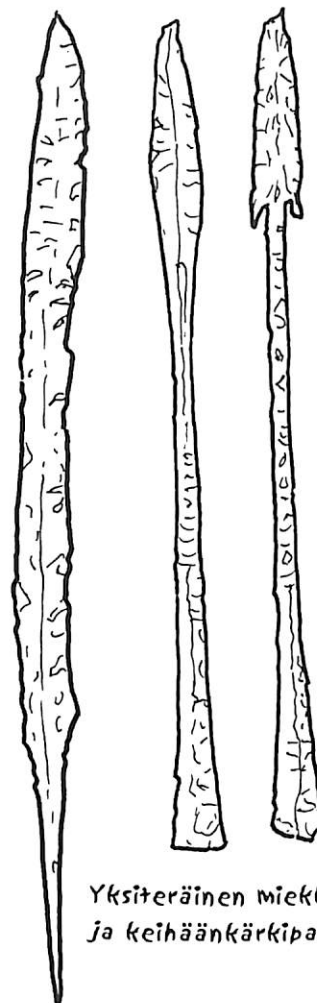
5000
eKr.

Metsästäjiä ja sotureita

Merolassa sijaitsee myöhäisrautakautinen polttokenttäkalmisto. Kalmistosta on löytynyt paljon aseita, jotka ovat varmaankin kuuluneet miespuolisille sotureille. Rautakauden aseita olivat keihäät, kirveet, puukot, väkipuukot eli pitkät puukot sekä miekat. Taistelussa suojana käytettiin kilpeä, jonka keskellä oli rautainen kupura. Keihäitä sotilaalla oli usein kaksi, joista toinen oli väkäsellinen heittokeihäs ja toinen lähitaistelussa käytetty väkäsetön malli. Jouta ja nuolta käytettiin edelleen niin taistelussa kuin metsälläkin.

Ensimmäiset löydöt Merolasta tehtiin jo yli sata vuotta sitten. Kun aluetta alettiin raivata pelloksi 1930-luvulla, kalmisto tutkittiin arkeologisesti. Hajallaan olevien esineiden ja erilaisten katkelmien lisäksi löydettiin myös selvemmiksi ryhmiksi järjestettyjä esineitä. Tällaiset esinesikermät on haudattu maahan yhdellä kertaa ja useimmiten niiden voidaan myös ajatella kuuluneen yhdelle henkilölle. Miesten kauneushoidosta kertovat aseiden yhteydestä löytyneet pinsetit, joilla on voitu nyppiä esimerkiksi partakarvoja.

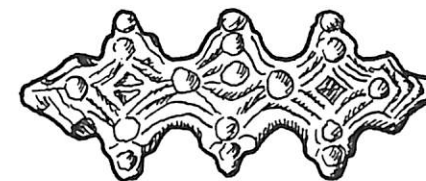
Piirroskuvat: esineet rautaa, yksiteräinen miekka (vain toinen lape terävä) 38,6 cm, keihäänkärkipari 34,3 cm ja pieni veitsi 6 cm ajoittuvat kansainvaellusajalle. Pronssinen tasavarsisolkki 7,5 cm on viikinkiaikainen.

Yksiteräinen miekka
ja keihäänkärkipari

Pieni veitsi

Tasavarsisolkki

Pohdintaa

Merolan kalmistosta on löydetty suuri määrä aseita. Mistä luulet tämän kertovan?

Vanhalinna VANHALINNA

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Linnavuorten varustus

Rautakauden lopulla linnavuorien käyttöönotto sekä aseiden runsaus haudoissa kertovat uusista levottomista ajoista. Naapurien vihamielisyyksien lisäksi ihmisten piti nyt suojautua entistä useammin myös kauempaa tulevia uhkia vastaan. Sekä lännen että idän suunnasta alettiin kiinnostua Suomen alueen kasvavasta vauraudesta. Korkeiden mäkien päälle oli mahdollista linnoittaa tukikohta, josta vihollista vastaan voitiin puolustautua ja hakea turvapaikkaa. Korkealta näkyi myös kauas ja voitiin varoittaa alueen asukkaita lähestyvistä vihollisista.

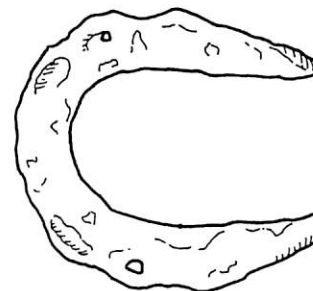
Merkkejä varhaisesta asutuksesta

Ensimmäiset merkit Vanhalinnan linnavuorella oleskelusta tunnetaan kivikauden lopulta ja pronssikaudelta. Tällöin tämä meren lahden rannalla sijaitseva kalliomäki on saattanut toimia pyyntimiesten tukikohtana. Merkittävä löytö pronssikaudelta on viljan jyvän painanne keramiikan pinnassa. Kaivauslöydöt kertovat linnavuoren asumiskäytöstä rautakauden alkupuolella. Rautakauden keskivaiheilta on meidän päiviimme säilynyt muun muassa keihäänkärki sekä erikoinen kullattu pronssisolki. Pian tämän jälkeen Vanhalinnaa alettiin ensimmäisen kerran varustaa linnoituskäyttöön.

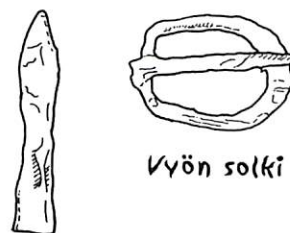
Linnavuori puolustuskäytössä

Löytöjen mukaan Vanhalinnan linnavuorella on ollut eniten käyttöä rautakauden loppupuolella, vuoden 1000 jKr. jälkeen sekä tätä seuranneella keskiajalla. Vanhalinna on ollut puolustusrakennelma, jossa vihollisen pääsyä mäelle on pyritty estämään pääosin hirrestä rakennetuilla varustuksilla. Mäen laella on sijainnut hirsisiä rakennuksia, joissa on voitu asua sekä säilyttää varusteita hyökkäysten varalta. Vanhalinnalta on vartioitu lähiseutua sekä tärkeitä liikenneväyliä, Aurajokea ja ohi kulkevaa Hämeeseen johtavaa tietä. Linnavuoren merkitys väheni ja se jäi pois käytöstä 1300-luvun lopulle tultaessa, kun Turun linnan merkitys kasvoi. Niihin aikoihin mäki sai nykyisen nimensä.

Piirroskuvat: esineet rautaa, hevosenkenkä 12 cm x 9,7 cm, vyön solki 4,3 cm x 3,5 cm, nuolenkärki 6,3 cm ja sakset 10,9 cm. Löydöt ajoittuvat myöhäiselle rautakaudelle ja keskiajalle. Sakset ovat jo rautakaudella käytössä ollutta tyyppiä kun taas varsijousen nuolenkärki on selvästi keskiaikainen.

Hevosenkenkä

Vyön solki

Nuolenkärki

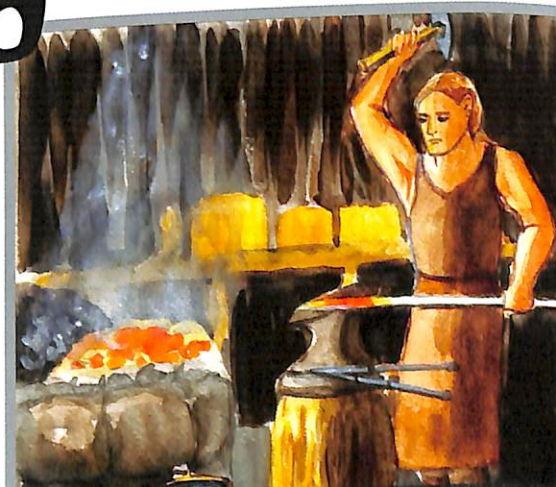

Sakset

Pohdintaa

Matkanteko oli rautakaudella paljon hankalampaa kuin nykyään. Vanhalinnan laelta näkee pitkälle Aurajokea ja Vanhaa Härkätietä pitkin. Millä asialla näitä reittejä pitkin on rautakaudella ja keskiajan alussa kuljettu?

Sauvola RISTINPELTO

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Uusi uskonto

Rautakauden lopulla Suomen alueelle alkoi jälleen virrata vaikutteita uudesta uskonnosta. Kristinuskoa tunnustettiin lännessä ja idässä eri oppisuuntien mukaan, mutta suomalaiset pysyivät pitkään vanhoissa tavoissa ja uskomuksissa. Järjestäytyneen käännystoiminnan, ristiretkien ja sodan päätteeksi Suomen alue liitettiin lopulta läntisen kirkon ja valtion piiriin. Uudessa uskonnossa ihmisen tavaroineen ei uskottu jatkavan elämäänsä tuonpuoleisessa vaan vainajan sielu koettiin tärkeimmäksi. Vainajat haudattiin hautakuoppiin yksinkertaisissa arkuissa ilman hauta-antimia.

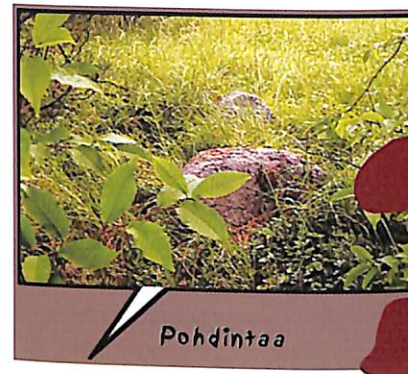
Varhaiskristillinen hautausmaa

Sauvolan kylässä sijaitseva Ristinpelto kertoo esihistoriallisen ajan loppuvaiheista Liedossa sekä uuden uskonnon saapumisesta Suomeen. Hautausmaalta on tutkittu noin 150 hautakuoppaa, joista vain muutamista on löytynyt esineitä. Samaan aikaan lähikylän asukkaat nykyisessä Turussa hautasivat vielä vainajansa vanhojen tapojen mukaan. Aidalla ympäröidyltä hautausmaalta on löytynyt myös jäänteitä pienestä nelimäisestä rakennuksesta. Nämä saattavat kertoa paikalla sijainneesta kellotapulista tai muusta pienestä kirkollisesta rakennuksesta.

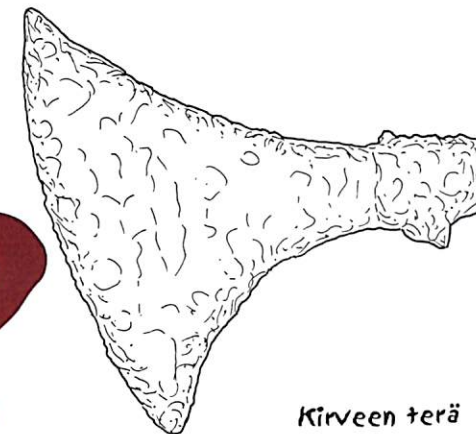
Puinen risti

Perimätiedon mukaan paikalla on kyläläisten toimesta ylläpidetty puista ristiä jo "ammoisista ajoista", etteivät muinaiset vainajat nouse maan alta häiritsemään eläviä. Nykyinen risti on pystytetty näiden tarinoiden sekä arkeologisten tutkimusten innoittamana varhaisen kristillisen hautausmaan muistoksi.

Piirroskuvat: rautainen kirveen terä 17,5 cm x 16,9 cm, keramiikan pala noin 5 cm, pronssinen hevosenkenkäsolkki 2,9 cm x 3,2 cm (neulaosan pituus 3,8 cm).

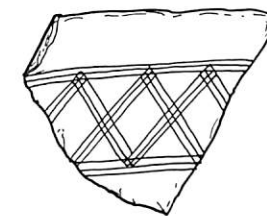

Pohdintaa

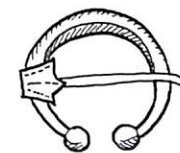

Kirveen terä

Kristillisiä hautausmaita ympäröi aita. Erotatko missä aidan jäänteet, alueella sijainneen rakennuksen peruskivet ja mahdollinen alttarikivi sijaitsevat?

Keramiikan pala

Hevosenkenkäsolkki

KUPPEJA KIVESSÄ

2000

jKr.

Kuppikivet ovat maakiviä, joihin on hakattu pieniä, maljamaisia kuoppia. Kuoppia on tehty myös kalliopinnoille, jolloin kohdetta voidaan kutsua kuppikallioksi. Kuopat sijaitsevat yleensä kiven yläpinnalla ja ovat halkaisijaltaan 3 cm - 10 cm ja syvyydeltään 0,5 cm - 5 cm. Tavallisesti ne ovat pyöreäpohjaisia ja niiden määrä kivissä vaihtelee yhdestä jopa yli sataan. Suomalaisia kuppikiviä on sijaintinsa perusteella pidetty rautakautisina.

1000

jKr.

0

Uhripaikkoja? Rajakiviä?

1000

eKr.

Kuppikivien alkuperäistä käyttötarkoitusta sekä niiden ajoitusta emme voi tietää varmasti. Perimätiedon mukaan kuppeihin on uhrattu esimerkiksi viljaa tai juuri poikineen lehmän maitoa. Tämän on toivottu tuovan onnea sadolle tai karjalle. On myös uskottu, että uhrikuppeihin sataneella vedellä olisi parantavia vaikutuksia. Kuppikivet ovat myös saattaneet toimia rajapyykkeinä. Tällöin niiden ikää olisi entistä hankalampi arvioida sijainnin perusteella.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

Liedosta kuppikiviä ja -kallioita tunnetaan 31 kappaletta. Niistä suurin osa sijaitsee Aurajoen varrella paikoissa, joissa on asuttu läpi koko esihistorian. Kuppikivistä osan läheltä tunnetaan sekä kivi- että rautakautisia löytöjä, joidenkin yhteydestä ei puolestaan tunneta muita muinaisjäänöksiä. Näyttäviä kohteita ovat esimerkiksi Mäkkylän Hulkkunanmäen kivi sekä Raukkalan Keisvuoren kallio.

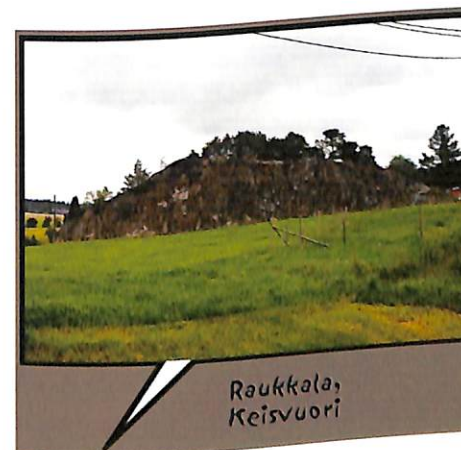
Mäkkylä,
Hulkkunanmäki

Kuppikiven lähellä sijaitsee ristiretkiaikainen ruumiskalmisto. Ympäröiviltä pelloilta on useita kivikauden asuinpaikkalöytöjä. Peltosaarekkeesta löytyy myös toinen, vaatimattomampi kuppikivi.

Nautela,
Nautelanmylly

Nautelankosken länsirannan kalliossa on kuppeja kahdessa kohtaa. Kallio-kumpareen keskipaikkeilla on matalia kuppeja itä-länsisuuntaisessa parjonnossa. Kalliopaljastuman pohjoispäässä, pellon reunassa on vaikeasti havaittavia kuppeja.

Raukkala,
Keisvuori

Keisvuoren kuppikallio on näyttävä kohde, jonka laella kaltevalla pinnalla on kuusi matalaa kuppia. Kallion itärinteellä on myös pieni röykkiö.

ARKEOLOGISTEN LÖYTÖJEN AJOITUS

Arkeologilla on monia keinoja selvittää maasta löytyneiden esineiden ikää. Vuoden tarkkuudella iät eivät yleensä selviä, mutta tuhansien vuosien mittakaavassa viidenkymmenen tai sadan vuoden tarkkuudella saatu ajoitus riittää vallan mainiosti.

Maa kohoaa

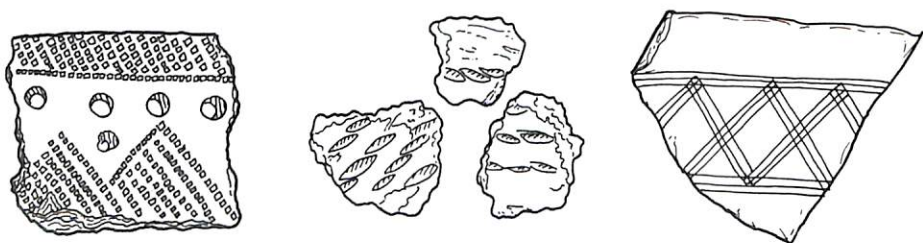
Edellisellä jääkaudella koko Suomen aluetta peitti jopa kolme kilometriä paksu jääkerros. Kun jää sulii ja sen paino poistui, maa alkoi hiljalleen kohota meren pinnan yläpuolelle. Ihminen asutti nämä rannat pian niiden paljastuttua. Jääkauden jälkeen maa on kohonnut kymmeniä metrejä. Kun tämän kohoamisen nopeus tiedetään, pystytään laskemaan, milloin meri on ollut kyseisen löytöpaikan äärellä.

Maakerrokset ikäjärjestykseen

Kaivauksilla ensimmäinen oletus on, että pinnalla olevat esineet ovat joutuneet siihen myöhemmin ja syvemmällä olevat ovat vanhempia. Näin saadaan selville löytöjen keskinäinen ikäjärjestys. Kun ihminen kuitenkin kaivaa kuoppia ja kasaa kekoja, muokkaa maata monin tavoin, on arkeologien oltava tarkkoja päätelmissään.

Esineiden muodot muuttuvat

Ihmiset ovat esihistoriallisenakin aikana valmistaneet ja käyttäneet aseita ja koruja vallitsevan muodin mukaan. Kun jokin esine pystytään ajoittamaan löytöyhteytensä avulla, voidaan samantyyppisiä esineitä ajoittaa tätä vanhemmiksi tai nuoremiksi esimerkiksi koristelun ja tekotavan perusteella. Kivikaudella yksittäisiä esineitä on pudonnut tai hylätty sekä veteen että erämaahan, jolloin ne on ajoitettava muiden samantyyppisten esineiden avulla.

^{14}C -radiohiiliajoituksella määritetään alun perin elollisten jäänteiden ikää hiilen radioaktiivisten isotooppien avulla. Kaikessa elollisessa on tietty määrä radioaktiivista hiiltä, joka alkaa vähetä tunnetulla nopeudella eläimen tai kasvin kuoltua. Kaivauksilla otetusta näytteestä voidaan mitata radiohiilen määrä ja laskea näin, miltä ajalta hiili on.

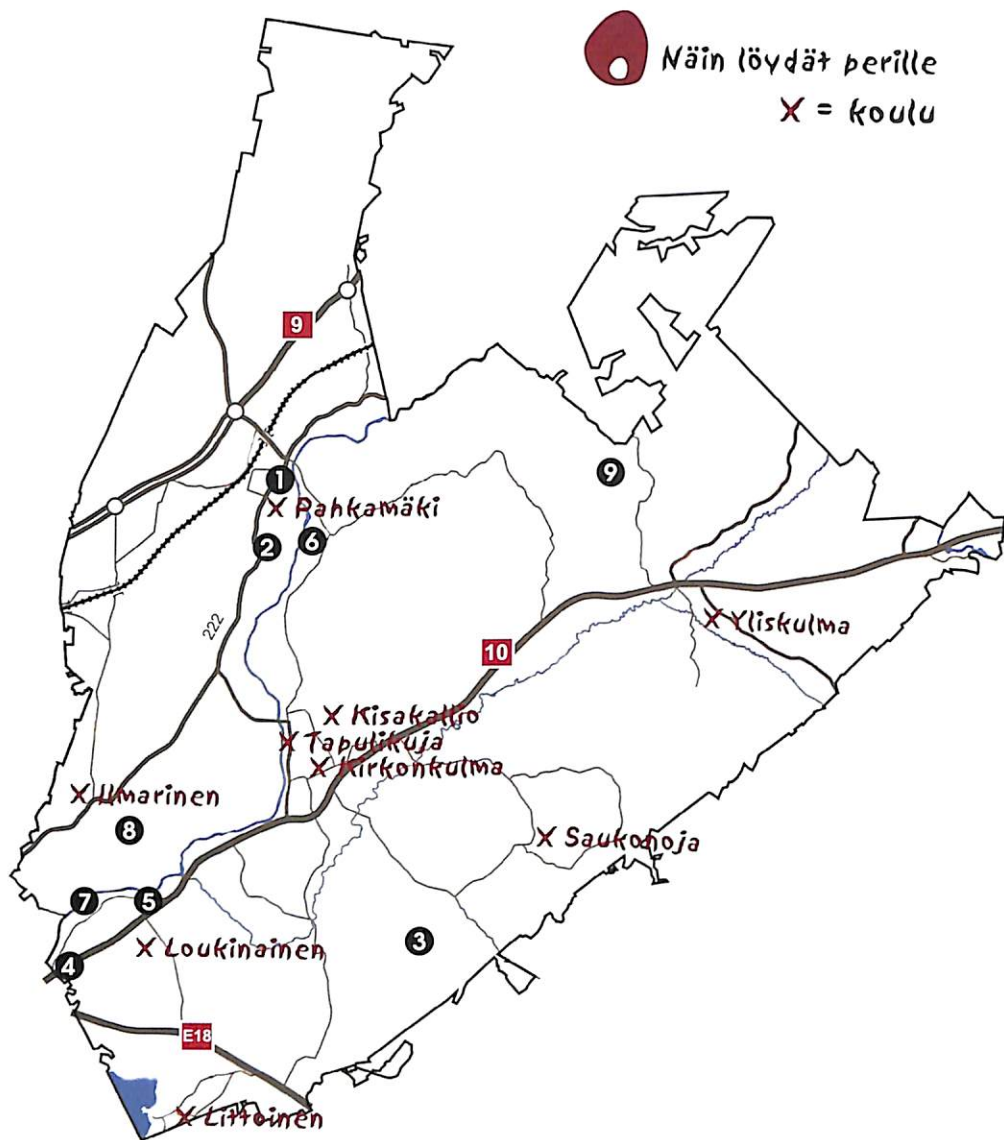
AMS (Accelerating Mass Spectrometry) -ajoituksella voidaan selvittää hiukkaskiihdyttimellä hyvin pienien näytteiden ikä. Se on sovellus ^{14}C -menetelmästä ja sillä voidaan tutkia esimerkiksi keramiikan pintaan pаланutta karstaa tai pieniä kasvinjäänteitä, kuten siemeniä.

TL (Termoluminenssi) -menetelmällä ajoitetaan elottomia materiaaleja, kuten kiviä ja keramiikkaa, jotka ovat altistuneet kuumennukselle. Menetelmässä ajoitettavat kappaleet kuumennetaan uudelleen ja mitataan niistä saadun lämpösäteilyn määrä. Tämän avulla pystytään laskemaan edellisestä kuumennuksesta kulunut aika.

Dendrokronologialla tarkoitetaan puiden vuosirenkaiden vertailuun perustuvaa ajoitusmenetelmää. Tietyllä alueella samaan aikaan kasvaville puille kehittyvä sääolosuhteista johtuen samanlainen sarja vuosirenkaita. Vuosirenkaita ja niiden sarjoja vertaamalla voidaan tällä ajoituksella löytää hyvinkin tarkasti vuosi, jolloin kyseinen puu on kaadettu. Suomen alueella puujäänteitä voidaan ajoittaa tuhannen vuoden taakse.

Kalibrointi

Kalibroinnilla tarkoitetaan ^{14}C -menetelmästä saatujen radiohiilivuosien korjaamista kalenterivuosi. Tämä on tarpeellista, koska vuodet eivät vastaa toisiaan. Korjaaminen tapahtuu vertaamalla ajoitusta puiden vuosirenkaiden lustoista tehtyihin sarjoihin.

1. KUKKARKOSKI

Kukkarkosken kivikautinen asuinpaikka sijaitsee Liedon asemalla Nautelankosken museoalueella. Museolle on opasteet keskeisiltä pääteiltä. Vanhalta Tampereentieltä (222) erkaantuu Nautelankoskentie, jota pitkin pääsee museon pysäköintialueelle. Museossa esitellään listien esineiden kokoelmaa.

2. VEIJULA

Veijulan kivikautinen asuinpaikka sijaitsee Liedon asemalla Mäkkylän kylässä 1,5 kilometriä Nautelankosken museolta Vanhaa Tampereentieltä (222) Turkuun päin. Kohdalla on risteys, jossa lukee Veijula, sekä bussipysäkki.

3. JYRKÄNKALLIO

Liedon keskustasta Hämeenlinnan suuntaan ajettaessa käännetään Saukonojantielle, jota ajetaan 2,7 km. Tämän jälkeen käännetään oikealle Ukurantielle, jota ajetaan 700 m. Toisen ladon kohdalta lähtee metsäkoneen ura metsään, jonne on jatkettava jalan. Uraa pitkin kävellään 330 m suoraan, tämän jälkeen uran vasemmalla puolella näkyy kaksi pientä hiekkakuoppaa.

Näin löydät perille
X = koulu

4. KOTOKALLIO

Kotokalliolle käännetään Hämeentieltä (10) Vanhalinnan risteystä vastapäätä Tammitielle. Ajetaan vasemmalle kaartuvaa tietä noin 400 m, jonka jälkeen käännetään vasemmalle Terhokujalle. Hieman ennen verkkoaitaa lähtee vasemmalle metsään polku, jota pitkin kiivetään ylös kallion laelle.

5. HAIMIONMÄKI

Haimionmäen polttokenttäkalmisto sijaitsee Loukinaisissa, aivan Hämeentien (10) varressa. Loukinaisten valoristeyksestä käännetään kohti Aurajokea (Liedon keskustasta tullessa oikealle) Loukinaisten kaareen, tästä oikealle Vanhalle Härkätielle ja edelleen oikealle Keihäskujalle. Keihäskujan päästä kävellään kallion vasenta laitaa kulkevaa polkua pitkin kohti Hämeentietä.

6. MEROLA

Merolan kalmisto löytyy Liedon asemalta Vintalan kylästä, joka sijaitsee Vintalantien varressa 1,5 km Vanhan Tampereentien (222) ja Vintalantien risteyksestä. Tien varressa on kirjastoauton pysähdyspaikka, josta voi jatkaa alas Täperäntielle jalan. Täperäntietä kuljetaan alaspäin 90 m, jonka jälkeen kääntyy tie pihaan oikealle. Kalmisto sijaitsee pienessä metsikössä tämän pihatien vasemmalla puolella noin 50 m Täperäntieltä.

7. VANHALINNA

Vanhalinna sijaitsee Vanhan Härkätien varrella ja sinne on opasteet Hämeentieltä (10). Museon esihistoriallisessa näyttelyssä on mahdollisuus tutustua Vanhalinnan kaivauksiin ja Suomen esihistorian vaiheisiin. Arkeologiapolulla voi tutustua linnavuoreen, sitä ympäröiviin muinaisjäännöksiin ja saada tietoa erilaisista arkeologisista tutkimustavoista.

8. RISTINPELTO

Ilmarisissa sijaisevalle Ristinpellolle pääsee kahta reittiä, jälkimmäistä tosin vain kävellen tai pyörällä. Autolla voi ajaa Vanhalta Tampereentieltä (222) erkaantuvaa Vänteläntietä 800 m, jonka jälkeen käännetään oikealle Sauvolantielle. Sauvolantien risteykseen pääsee toista kautta Hämeentien suunnalta ylittämällä Aurajoki kevyen liikenteen siltaa pitkin Väntelänskosken kohdalla (Hämeentieltä Lietniemenpolulle, Lietniemenkujalle ja kujalta vasemmalle sillalle joutavaa tietä). Joelta Sauvolantien risteykseen on matkaa noin 2 km. Sauvolantietä ajetaan noin 300 m jonka jälkeen kyllä tien vasemmalla puolella osoittaa kalmiston paikan. Tieltä kävellen ylös ja oikealle, jossa näkyy suuri risti ja museoviraston opastuskyltti.

9. TOOTULA

Yliskulman kohdalla Hämeentieltä (10) voi kohdetta lähestyä polkupyörällä ajaen Lehtimäentietä 3,3 km. Vasemmalle kaartuvassa mutkassa, lähes suoraan Kitulantietä vastapäätä kääntyy vasemmalle metsäautotie. Autolla kohteelle pitää ajaa Vanhan Tampereentien (222) kautta. Liedosta Auraan päin ajettaessa käännetään oikealle kohti Yliskulmaa. Tämä Laukkaniityntä. Liedosta Auraan tultaessa käännetään oikealle ja sitä ajetaan 3,9 km. Metsäautotietä kuljettessa tie muuttuu Lietoon tultaessa Lehtimäentiksi ja sitä ajetaan 3,9 km. Metsäautotietä kuljettamalla noin 400 m:n päässä suuren hiekkakuopan reunalle. Tässä on ennen hiekanottoa sijainnut kivikautinen kalmisto.

2000

jKr.

1000

jKr.

0

1000

eKr.

2000

eKr.

3000

eKr.

4000

eKr.

5000

eKr.

6000

eKr.

7000

eKr.

Knaapi TOOTULA

Mesoliittisen kivikauden löytö

Knaapin Tootulan hiekkakuopasta tuli hiekanoton yhteydessä 2000-luvun alussa esiin punamullan värjäämiä hautakuviota. Suuri osa paikalla olleista haudoista oli ilmeisesti tuhoutunut aiemmin. Kohdetta tutkittiin kahteen otteeseen arkeologisilla kaivauksilla, jolloin löydettiin pii-iskos, muutamia kvartsi-iskoksia sekä palanutta luuta, joka pystyttiin ajoittamaan mesoliittiselle kivikaudelle yli 8000 vuoden taakse. Tuolloin kiviesineitä valmistettiin kuten myöhemminkin, mutta ihmisillä ei ollut vielä käytössään saviastioita.

Jäänteitä mesoliittisen kivikauden haudoista on Suomessa hyvin vähän: olisikin toivottavaa, että Tootulaa voitaisiin tutkia lisää tulevaisuudessa.

● ● ● PELASTUSKAIVAUKSIA JA KOETUTKIMUKSIA

Kun maata kaivetaan rakennus- tai maanottotarkoituksissa alueella, josta ei ennestään tunneta muinaisjäännöksiä, vastaan voi tulla yllättäen muinaislyöntö. Tällöin vain kaivajien tai ohikulkijoiden valppaus saattaa pelastaa kohteen. Kiinteät muinaisjäännökset on rauhoitettu muinaismuistolaila. Jos rakentaja törmää esihistoriallisiksi epäilemiinsä löytöihin, hänen velvollisuutensa on ottaa yhteyttä museoviranomaiseen, jotta arkeologi voi tulla paikalle tarkastamaan tilanteen. Maan otto tai rakentaminen on pysäytettävä, kunnes tuhoutumisvaarassa olevan muinaisjäännöksen luonne ja laajuus on selvitetty. Tässä tilanteessa turvaudutaan usein pelastuskaivauksiin ja koetutkimuksiin. Kohteen välittömässä tuhoutumisvaarassa olevat osat tutkitaan mahdollisimman nopeasti. Koekaivauksilla pyritään arvioimaan kohteen laajuus kaivamalla sen läheisyyteen järjestelmällisesti koekuoppia tai -ojia.

ARKEOLOGIAA VERKOSSA:

Museovirasto www.nba.fi/
Suomen kansallismuseo www.nba.fi/fi/skm
Turun maakuntamuseo www.turku.fi/maakuntamuseo

Nautelankosken museo www.nautelankoski.net
Aboa Vetus & Ars Nova www.aboavetusarsnova.fi
Liedon Vanhalinna <http://vanhalinna.utu.fi/>

Kierikkikeskus www.kierikki.fi/sivu/fi/kivikausi
Arkeologiakeskus Untamala www.nba.fi/fi/untamala
Kivikausikeskus RIRA www.kivikausikeskus.fi/etusivu

Kuralan Kylämäki (Turun maakuntamuseo) www.elamystenmaa.fi/kurala
Saarijärven kivikauden kylä www.kivikaudenkyla.fi/
Kansallismuseon esihistorian opetuspaketti
www.nba.fi/natmus/museum/opetus/

Arkeologian harrastajan sivut www.arkeo.net
Elävä kivikausi -sivusto <https://extras.csc.fi/arctinet/kivikausi/>
Elävä pronssikausi -sivusto <https://extras.csc.fi/arctinet/pronssikausi/>

KIRJALLISUUTTA:

Johdatus arkeologiaan. Petri Halinen, Visa Immonen, Mika Lavento, Terhi Miikkola, Ari Siiräinen ja Pirjo Uino 2008.
Kivikauden Suomi. Matti Huurre 2001.
9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Matti Huurre 2005.
Liedon historia I. Hannu Mansikkaniemi, Jukka Luoto ja Esa Hiltunen 1988.
Maiseman muisti - valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Paula Purhonen 2001.
Lapsille:
Elämää kivikauden Suomessa. Paula Purhonen ja Tiina Miettinen 2006.
Maata kaivamaan. Laura Trenter 2001.

Lieto kivikaudella n. 3000 ekr.

Kirja on toteutettu Museoviraston avustuksella.

Työryhmä:

Suunnittelu Leena Viskari

Teksti Elsa Hietala

Taitto mainoS arT Sirpa Toivola

Kuvitus: Tuulia Rivasto

Valokuvat: Elsa Hietala ja Museovirasto

Piirroskuvat: Tuulia Rivasto, Elsa Hietala ja Liedon kunta

Etukannen kuva "Liedon äijä": Museovirasto/ Leena Tomanterä 2000

Painopaikka: Kirjapaino Uusi Aura Oy, Raisio

Julkaisija: Nautelankoski-säätiö 2008

ISBN 978-952-92-4964-0